

*Нінель Бокій, Олександр Житков,
Ірина Козир (Кіровоград)*

**Національний рух Опору 1941–1945 рр.
у Центральноукраїнському регіоні
(за матеріалами Кіровоградщини)**

Важливою складовою історіографії Другої світової війни серед багатьох інших є проблема організації та функціонування місцевих органів окупаційної влади і діяльність національно-патріотичних сил.

За військами Вермахту в українські села та райони прийшли групи різних заготівельників, сільських комендантів і сільськогосподарських керівників, головна функція яких була – налагодити виробництво та отримати найбільшу кількість продовольства для Райху та Вермахту. Для роботи сільськогосподарськими керівниками в Німеччині мобілізували багатоземельних фермерів і сільськогосподарських службовців, які мали навички організаторів сільськогосподарського виробництва. Історик А. Далін так характеризував цих керівників: «...під час війни з'явився величезний штат нових панів, які були бюргерами без широкого кругозору та без здатності до мислення, тобто міщанами, які люблять гратись в панів... Це був строкатий натовп, де були широко представлені малокомпетентні, продажні, неосвічені чиновники»¹. Разом з тим певні надії покладалися на місцеве населення, лояльне до німців.

---

¹ Цит. за: *Загоруйко М. М., Юденков А. Ф.* Крах плану «Ольденбург»: О срыве экономических планов фашистской Германии на временно оккупированной территории СССР. Изд. 3-е, доп. – М., 1980. – С. 269.

Першим проявом «Нового порядку» на захоплених територіях стало налагодження адміністративного апарату. Згідно з офіційною лінією нацистського керівництва в окупованих регіонах створювалися місцеві органи управління. У Центральній Україні вони виникли наприкінці літа 1941 р.

При організації органів місцевого «самоврядування» німці спиралися насамперед на колишню адміністративну структуру, обмежуючись селом, громадою і районом. Отже, кордони колишніх районів було в основному збережено, оскільки це влаштувало окупантів з адміністративної та господарської точок зору, а також тому, що населення звикло до них. Перед українською місцевою владою ставилися такі завдання: встановлення системи, за якої всі німецькі розпорядження виконувалися б негайно; збереження від пограбування населенням залишків державної та громадської власності; забезпечення порядку в населених пунктах; несення служби з охорони доріг, мостів і підтримування їх у належному стані; безперервне постачання німецької армії продовольством і речовим спорядженням.

Структура місцевих органів влади на всій окупованій території була однаковою. Апарат районної влади складався з голови, його заступника, секретаря, інспекторів, керівників окремих відділів, які здійснювали керівництво господарчими, земельними, фінансовими й іншими справами. Особливого значення надавалося налагодженню діяльності земельних відділів (управ), очолюваних, як правило, людьми з агрономічною освітою. При них створювалися контори (чи бази) Держнасінеофонду, Сортнасінеовочу, Заготзерна, метеостанції, контори по заготівлі сировини та ін.

За опрацьованими документами, в м. Олександрії агрономом на міжрайбазі «Сортнасінеовоч» був один з учасників похідної групи «Південь» уродженець Волині Степан Миколайчук, який керував районною націоналістичною організацією мельниківського напрямку з осені 1941 р. до літа 1943 р.²

---

² Державний архів Кіровоградської області (далі – ДАКО), ф. 5907, оп. 1, спр. 8435, арк. 80–85. Не знайшовши порозуміння з бандерівськими осередками в Олександрії, побоюючись арешту окупаційною владою за антинімецьку діяльність, С. М. Миколайчук влітку 1943 р. від'їздить на Західну Україну. 1946 р. «під час ліквідації однієї з банд українських націоналістів у Волинській області» загинув при проведенні чекістсько-військової операції (Там само, спр. 13 958, арк. 166).

Найближчою до українського селянства ланкою окупаційної влади були сільські управи на чолі із старостами. Склад управлінського апарату сільської управи був небагаточисельним і часто змінюваним. Зокрема, у відомості на зарплатню службовцям Дмитрівської сільської управи (Знам'янський район) за вересень 1941 р. згадуються посади сільського старости («старшини»), його заступника, перекладача та прибиральниці³. У пізніших документах по цій управі перекладач уже не значиться (в селі він, мабуть, і справді не був конче потрібен), але з'явилися посади рахівника (бухгалтера) і конюха⁴. Отже, в цілому окупаційний адміністративний апарат складався з німецького керівництва, української місцевої адміністрації та силової структури (поліції).

Безумовно, частина українських службовців (у райземуправах і сільуправах, у громдворах і навіть у поліції) намагалися за можливості полегшити умови окупаційного режиму, надаючи населенню допомогу, усвідомлюючи, що це несе загрозу їхньому життю. Так, керівник бандерівського осередку в м. Олександрії Ярослав Ференц, заарештований НКДБ у червні 1945 р., на суді свідчив: «Коли прибув на окуповану територію, я людям нічого поганого не робив. Будучи секретарем міської управи в Олександрії, чим міг, допомагав населенню. Німцям я не допомагав. Я був ними покараний»⁵.

Документи засвідчують ще один неординарний випадок. В роки окупації начальником поліції в м. Олександрії працював Василь Юрків, який восени 1941 р. прибув з групою членів ОУН. Збереглися спогади однієї з учасниць підпільно-партизанського руху на Олександрійщині М. Савченко.

Будучи заарештованою разом з кількома підпільниками – жителями м. Олександрії, – М. Савченко потрапила на допити до начальника міської поліції В. Юрківа, який добре знав, що її батько – політпрацівник (комісар) знаходиться у Червоній армії, мати – член комуністичної партії, рідний дядько – командир партизанського з'єднання на Кіровоградщині, а сама вона – комсомолка. М. Савченко пише: «Цей ворог

---

³ Там само, ф. 2697, оп. 1, спр. 1, арк. 4.

⁴ Там само, ф. 2636, оп. 1, спр. 1, арк. 19.

⁵ Там само, ф. 5907, оп. 1, спр. 13 855, арк. 169–170. У грудні 1942 р. Я. Ференц був заарештований німцями і ув'язнений до тюрми СД у Кіровограді, звідки переведений до концтабору Тернова Балка під Кіровоградом, а згодом вивезений до Німеччини, де перебував у концтаборах Равенсбрюк, Дора, Мальків, Бухенвальд (Там само, арк. 181–185).

[В. Юрків. – *Авт.*] якось не викликав ненависті. Говорив спокійно. Вводив в оману вираз його обличчя, очей і майже доброзичливе ставлення... Мені весь час здавалося, що я чогось не розумію, що в зауваженнях Юрківа є якийсь підтекст... З'явилася думка, що Юрків шукає зв'язку з партизанами, з підпіллям⁶.

Для забезпечення Німеччини та її війська продовольством і сировиною на окупованих землях мала бути створена ефективна система керівництва сільськогосподарським виробництвом та якнайшвидше впроваджена в дію. Таке завдання сформульовано у «Директивах з керівництва економікою в окупованих східних областях» (відома «Зелена папка» Г. Геринга): «Вирішальним моментом є передовсім діяльність господарського апарату... Згідно з наказом фюрера необхідно застосувати всі заходи до негайного і повного використання окупованих областей в інтересах Німеччини», – зазначалося у згаданому документі⁷.

Особливі сподівання німецьким командуванням і окупаційною владою покладалися саме на Україну. Першим завданням було негайне «здійснення повного продовольчого забезпечення німецьких військ за рахунок окупованих областей»⁸.

Нова влада докладала зусиль, щоб не допустити втрат врожаю, який залишився на колгоспних ланах після відходу Червоної армії. Так, у розпорядження керівництва Знамянської районної управи від старост Цибулівської та Єградівської сільських управ вимагалось впродовж якнайкоротшого часу завершити збирання врожаю зернових і круп'яних культур і розпочати масове збирання цукрового буряка. Організація робіт покладалася на керівників машинно-тракторних станцій. При цьому окупаційна влада мала повне уявлення про кількість МТС по регіонах, про наявний парк і стан тракторів і комбайнів, забезпечення паливом та ін.

На початку лютого 1942 р. було оголошено про реорганізацію сільськогосподарського виробництва на основі впровадження «нового земельного ладу», що передбачало створення у сільській місцевості «громадських господарств» («громгоспів»)⁹.

---

⁶ Савченко М. Т. Спогади // То була неволя... Спогади та листи остарбайтерів. – К., 2006. – С. 266–277. Навесні 1943 р. В. Юрківа було заарештовано німцями і розстріляно (ДАКО, ф. 5907, оп. 1, спр. 13 855, арк. 21зв.).

⁷ Леонтьев А. «Зеленая папка» Геринга. – М., 1942. – С. 2.

⁸ Там же. – С. 4–5.

⁹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3206, оп. 1, спр. 34, арк. 1–2зв.

Членами громгоспів було все наявне населення села, а їхні керівники (старости) призначалися районним сільгоспомендантом. У господарствах створювалися по 3–4 бригади, а в них – по декілька ланок з десяти дворів («десятидворки»)¹⁰.

Одним з активних діячів мельниківського напрямку ОУН у Ново-празькому районі був Т. Цимбаліст, який з серпня 1941 по листопад 1943 р. працював головним агрономом, а згодом завідувачем Ново-празькою райземуправою. До його обов'язків входила «організація з колгоспів громадських господарств, підбір кадрів для них і в першу чергу – старост»¹¹.

Громгоспи – це були ті ж самі колгоспи з примусовою працею і величезними податками, що, як правило, зберігали навіть довоєнні назви. У Липнязькій сільській управі Добровеличківського району за років окупації існували колишні колгоспи «Заповіт Ілліча», «Червоний партизан», ім. Червоної армії та ін. Лише на початку 1943 р. замість назв було впроваджено числову нумерацію громгоспів і нумерацію дворів у громадських господарствах¹².

Німецьке керівництво належним чином поцінувало суть колгоспної системи і не поспішало її руйнувати, розуміючи, що вона ідеально підходить для ефективного використання робочої сили та одержання найвищих результатів її експлуатації. Хоч у згаданому документі («Зелена папка») це питання все ж вуалюється таким поясненням: «Зважаючи на відсутність інструментів і машин для відновлення дрібних селянських господарств повинні бути збережені великі сільськогосподарські підприємства»¹³.

Очевидно, з метою недопущення зриву сільгоспробіт лише наприкінці 1941 р. «німецькі окупаційні власті віддали розпорядження, в якому році і які колгоспи розпустити... Розпуск колгоспів покладался на райземуправи»¹⁴.

При роботі з документами складається враження, що ініціатором розпуску колгоспів і переходу до одноосібних господарств нерідко була не окупаційна влада, а представники органів місцевого самоврядування.

---

¹⁰ ДАКО, ф. 5907, оп. 1, спр. 8355, арк. 265–275.

¹¹ Там само, арк. 248–253.

¹² Там само, ф. 2496, оп. 1, спр. 28, арк. 23–30.

¹³ *Леонтьев А.* Указ. соч. – С. 13.

¹⁴ ДАКО, ф. 5907, оп. 1, спр. 13 958, арк. 65.

Згаданий вище Т. Цимбаліст ще 1929 р. вступив до колгоспу і був обраний головою правління. Напередодні війни неодноразово очолював колгоспи в кількох селах Одеської області, але 1938 р. був заарештований «за шкідництво у сільському господарстві». Очевидно, з власного досвіду знав, що колгоспна система – збиткова, неспроможна забезпечити розвиток галузі і, по суті, являла собою шлях її поступового нищення. А тому під час службових поїздок районом як керуючий райземуправою наполягав на розпуску колгоспів як господарств нерентабельних і переході до одноосібного господарювання. При цьому місцева адміністрація мусила зважати на застереження, що «радянське господарство цілком організоване державою. Якщо ця організація розпадеться або внаслідок усунення керівного складу буде порушена, може виникнути загроза господарської анархії»¹⁵.

Ті самі джерела засвідчують, що зрештою 1942 р. частина великих колгоспів (вісім) у Новопраському районі таки було розпущено, а землі поділено між односібниками, при чому застосовувалася практика створення «показових» господарств з певними пільгами: надання більших земельних ділянок, забезпечення посівним матеріалом, реманентом і худобою, – можливо, з метою наочно показати переваги індивідуального господарювання. В селах Мошорине і Душенкевичі було розпущено колгоспи, землю розподілено між селянами «по 10-хатках» (по 9 га), а декотрі селянські господарства одержали по 10 га як майбутні «показові» господарства¹⁶.

З часом дедалі більшу увагу починають приділяти обов'язковим поставкам. В інструктивних документах старостам сільуправ роз'яснювалося, що виконання плану задачі продукції тваринництва є обов'язковим як для колективних, так і для односібних селянських господарств. 31 грудня 1941 р., згідно з розпорядженням німецького військового командування, почав формуватися подвірний план задачі продукції. Старостам сільських управ доводилася схема централізованої заготівлі та механізми контролю за виконанням планів реквізицій на селі. Так, староста Цибулівської управи мусив забезпечити подвірне постачання до кооперативних заготівельних пунктів на утримання німецької армії по одній голіві живої птиці та 15 шт. яєць щомісяця¹⁷. Однак селянам заборонялося без дозволу забивати домашніх тварин і птицю для власно-

---

¹⁵ Леонтьев А. Указ. соч. – С. 24.

¹⁶ ДАКО, ф. 5907, оп. 1, спр. 8355, арк. 253.

¹⁷ Там само, ф. 2697, оп. 1, спр. 1, арк. 14.

го споживання¹⁸. Член молодіжної ОУН(м) М. Кушнарєва, працюючи машиністкою в райземкомендатурі, мала можливість виготовляти документи. Вона неодноразово забезпечувала місцевих жителів документами на забій свиней, тому що самоуправство суворо каралося¹⁹.

Водночас почав налагоджуватися жорсткий контроль за виконанням продовольчої розкладки. За документами, староста с. Веселого Олександрійської райземуправи мусив щодесять днів інформувати владу про виконання селянами плану здачі молока до заготівельної контори. До управи мали подаватися поіменні списки селян-боржників. У документах містяться сотні прізвищ колгоспників, покараних за невиконання поставок сільгосппродукції²⁰.

Слід зауважити, що зрив заготівель суворо карався, а їхні розміри постійно зростали. За свідченням колишнього голови Новопраської райземуправи Т. Цимбаліста, які він дав слідчим органам МДБ 1953 р., лише з цього району за роки окупації було вивезено 100 тис. центнерів збіжжя, 1500 голів великої рогатої худоби, 500 тис. голів свиней, 150 тис. літрів молока та десятки тисяч тонн овочів²¹.

Окупаційна влада цінувала сумлінне і своєчасне виконання планів «заготівель хліба і іншої сільгосппродукції для Німеччини і німецької армії», у випадку зриву яких вдавалася до масових екекцій стосовно селян²². Т. Цимбаліст, який забезпечив згаданий вище рівень поставок, «користувався довір'ям німців» і був нагороджений ними орденом²³.

Водночас нова влада була безпощадною до тих, хто чинив їй опір. Дослідники зазначають, що «з перших днів окупації Радянської України німецькими військами на Україну почали прибувати великі групи українських націоналістів»²⁴. Похідні групи ОУН вирушили на східно-українські землі у червні 1941 р. безпосередньо за фронтом²⁵ з метою

---

¹⁸ Там само, ф. 2639, оп. 1, спр. 1, арк. 2.

¹⁹ Там само, ф. 5907, оп. 1, спр. 13 958, арк. 136.

²⁰ Там само, ф. 2696, оп. 1, спр. 5, арк. 52, 55.

²¹ Там само, ф. 5907, оп. 1, спр. 8435, арк. 35.

²² *Шевченко С. І.* Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни. – К., 2004. – С. 10–11.

²³ ДАКО, ф. 5907, оп. 1, спр. 8355, арк. 248.

²⁴ *Стахів Є.* ОУН в боротьбі з німецькими нацистами на Наддніпрянщині: Матеріали до позицій визвольної боротьби українського народу 1941–1953. – Мюнхен, 1993. – С. 143–151.

²⁵ *Сергейчук В.* Похідні групи ОУН як прояв організаційного генію нашого народу // *Визвольний шлях*. – 1996. – Кн. 7. – С. 835.

«створення і використання всіх можливостей для розбудови української державності» та «посилення національного елементу, послабленого довголітнім більшовицьким режимом»²⁶. На Кіровоградщині вони з'явилися у серпні–вересні 1941 р. Упродовж 1941–1942 рр. по всій області було створено мережу сільських, міських і районних осередків, підпільних ланок, «кущів» і окремих невеликих груп, що об'єднували близько 2 тис. членів ОУН. Активними були оунівські організації в Кіровограді, Бобринці, Малій Висці, Голованіській, але найбільшими і найміцнішими були осередки в Новій Празі, Олександрії, Новоукраїнці²⁷.

Перший період діяльності ОУН на східноукраїнських землях («підготовчий») – час становлення місцевих осередків, коли підбиралися кадри, нарощувалася мережа, проводилася агітація, поширювалася «націоналістична література». Зі свідчень оунівців під час арешту чи на суді складається чималий перелік забороненої, «націоналістичної» літератури, що переховувалася чи передавалася для ознайомлення серед членів ОУН: брошура про життя і діяльність полковника А. Мельника²⁸, про гетьмана П. Скоропадського²⁹, «Історія України» М. Грушевського, твори В. Винниченка³⁰, «Самостійна Україна», «Холодний Яр» Ю. Горліса-Горського³¹, «В застенках ГПУ», «Тайна Соловков»³² та ін.

Звичайними формами роботи цього періоду були: створення і налагодження діяльності «Просвіт», організація роботи театрів і художніх гуртків, видання газет, поновлення занять у навчальних закладах (загальноосвітніх, частково – фахових).

Особливі сподівання покладалися саме на «Просвіти». Вони створювалися не лише в обласних чи районних центрах, а й по селах. Серед завдань Червонокам'янської «Просвіти» її керівник Б. Федченко назвав: «читання лекцій про створення Української самостійної держави, пропаганда української культури, залучення до організації національно свідомої молоді, боротьба доступними засобами з більшовиками»³³.

---

²⁶ Стахів Є. Зазн. праця. – С. 144.

²⁷ Сергійчук В. ОУН–УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. – К., 1996. – С. 93.

²⁸ ДАКО, ф. 5907, оп. 1, спр. 14 037, арк. 135зв.

²⁹ Там само, спр. 12 715, арк. 195зв.

³⁰ Там само, спр. 14 037, арк. 249.

³¹ Там само, ф. 2697, оп. 1, спр. 1, арк. 40.

³² Там само, ф. 5907, оп. 1, спр. 12 715, арк. 82зв.–83.

³³ Там само, арк. 150.

Театри чи художні гуртки створювалися внаслідок цілком об'єктивних обставин, зокрема, «із закриттям шкіл німецькими окупаційними властями, коли всі вчителі пішли працювати в театр»³⁴. Це був і зручний спосіб масової агітації, і легальна можливість спілкування. Театри здійснювали гастрольні поїздки навколишніми селами чи містечками, під час яких намагалися проводити агітаційно-пропагандистську роботу, яку радянськими слідчими органами було кваліфіковано як «буржуазно-націоналістичну»³⁵.

Найменш дослідженим напрямом діяльності ОУН на Кіровоградщині залишається преса. Місцеві журналісти інколи просто не встигали налагодити роботу, як потрапляли до рук німецьких каральних органів.

У Кіровограді в період окупації виходила обласна газета «Український голос» (згодом – «Кіровоградські вісті»), засновниками якої були Василь Пасечняк (Пасічник – ?) і Костянтин Городецький. В середині серпня 1941 р. вони прибули до Кіровограда у складі похідної групи. Але вже у вересні були заарештовані³⁶. Редактором газети став викладач Кіровоградського педінституту І. Мозговий. У грудні 1945 р. його було заарештовано КДБ. На слідстві показав: «В період окупації я був переконаним українським націоналістом... Як редактор, сприяв опублікуванню в газеті статей націоналістичного характеру, головний зміст яких зводився до того, що Україна в системі СРСР була закабалена, як вона була закабалена і до революції царською Росією... Під моїм керівництвом газета пропагувала ідеї ОУН про створення самостійної України, тобто відторгнення її від Радянського Союзу, і публікувала статті антирадянського змісту»³⁷.

Серед проблем, пов'язаних з розвитком національно-визвольного руху, є декілька, що заслуговують на особливу увагу. Це, зокрема, стосунки між членами обох напрямів ОУН (бандерівського і мельниківського). Неузгодженість їхньої діяльності дезорієнтувала учасників руху на місцях, призводила до конфліктів між ними. Чіткого уявлення щодо стратегії і тактики у найважливіших питаннях не було. В земкомандатурі Олександрії секретарем-перекладачем працювала згадана М. Кушнарьова, яка належала до мельниківського напрямку. Керівник бандерівської ОУН в Олександрії Я. Ференц «вважав Кушнарьову розум-

---

³⁴ Там само, арк. 101.

³⁵ Там само, ф. 5907, оп. 1, спр. 13 855, арк. 93, 135.

³⁶ Там само, спр. 13 820, арк. 14.

³⁷ Там само, арк. 16–19.

ною дівчиною, яку треба було б залучити до бандерівців»³⁸. Оскільки в Олександрії і кількісно більшою і впливовішою була саме бандерівська група ОУН, Я. Ференц напередодні свого арешту в грудні 1942 р. «категорично попередив Миколайчука [керівника мельниківської ОУН у м. Олександрії. – *Авт.*], щоб він не заважав працювати бандерівцям. Після цього Миколайчук виїхав з Олександрії»³⁹.

Нез'ясованими залишаються питання організації збройної боротьби, шляхи створення незалежної Української держави. Уявлення щодо цього були абсолютно орієнтовними, ба навіть просто примарними. Питання ж налагодження контактів і узгодження діяльності між учасниками радянського і націоналістичного рухів Опору залишаються проблематичними як у «великій» науці, так і на місцевому матеріалі, хоч інформація є, вона лише потребує ретельної розробки.

Одним з відомих керівників партизанського руху на Кіровоградщині був І. Діброва, який усвідомлював, що налагодження контактів між обома напрямками руху Опору (радянським і націоналістичним) цілком можливе: «Є підпілля в західних областях, українське, націоналістичне, це відомо давно. Буває, що вони шукають зв'язку з нами, аби діяти разом проти фашистів»⁴⁰.

Сумною, часто трагічною, але за тих умов закономірною була доля багатьох учасників руху. Вже восени–взимку 1941 р. відбулися арешти, але майже суцільними вони стали наприкінці 1942 – влітку 1943 р. Не можна байдуже гортати сторінки справи 17-річного Григорія Кравченка з Червоної Кам'янки. Під час окупації навесні 1942 р. він був схоплений в облаті для відправки до Німеччини. Дорогою втік. Повернувшись до рідного села, був залучений до організації, «щоб вести боротьбу з німцями, а потім з більшовиками за самостійну Україну»⁴¹. У жовтні 1943 р., коли Червону Кам'янку було звільнено від окупантів, мобілізований до війська. Сержантом, командиром кулеметної обслуги воював до квітня 1945 р., коли після тяжкого поранення у бою пережив ампутацію ноги. Мав урядову нагороду – медаль «За відвагу». Повернувшись із госпіталю, у вересні 1945 р. був заарештований органами держбезпеки. Хворого і скаліченого чоловіка засудили до п'яти років виправно-трудових таборів⁴².

---

³⁸ Там само, спр. 13 855, арк. 142.

³⁹ Там само, арк. 141зв.

⁴⁰ Савченко М. Т. Зазн. праця. – С. 269.

⁴¹ ДАКО, ф. 5907, оп. 1, спр. 12 715, арк. 97–98.

⁴² Там само, арк. 208.

Не набагато старшим був і керівник Червонокам'янської ОУН Борис Федченко (1922 р. народж.), залучений до організації Ярославом Ференцем. Проїшовши через тюрму СД у Кіровограді і концтабір у Терновій Балці, 1945 р. був заарештований радянськими каральними органами і засуджений до десяти років виправних таборів, потім спецпоселення і робота на копальні «Більшовик», де і помер у віці 47 років⁴³.

Найважче довелося Ярославу Ференцу. Заарештований на Львівському залізничному вокзалі у червні 1945 р., на суді свідчив: «Я виховувався не при радянській владі, а в панській Польщі, де українцям жилося погано, де вони пригнічувалися... Це спонукало мене ще в 1938 році вступити в ОУН...». Був засуджений до вищої міри покарання. Два місяці провів у камері смертників. У грудні 1945 р. розстріл Я. Ференцу було замінено на 10 років виправних таборів і 5 років позбавлення громадянських прав⁴⁴.

Заарештований 1953 р. керівник Новопразької мельниківської організації Т. Цимбаліст після тривалого перебування під слідством «з оперативних міркувань» був звільнений з-під варти з урахуванням його «необхідних зв'язків серед оунівського підпілля»⁴⁵. Подальша його доля залишається невідомою.

Навіть виявлені документи дозволяють визначити основні аспекти соціальної політики окупаційної влади в Центральнорайонському регіоні, яка спонукала населення України як до співпраці з нею на рівні участі у роботі низових органів управління, так і до різноманітних проявів опору.

---

⁴³ Там само, арк. 238–241.

⁴⁴ Там само, спр. 13 855, арк. 181–185.

⁴⁵ Там само, спр. 3435, арк. 114.